त्रिदोषदावानलदोषहारि
कफामयभ्रान्तिविरोधकारि ॥"
इति राजनिर्घण्टः ॥

समुद्रफेनः, पुं, (समुद्रस्य फेनः।) खनामख्यातद्रव्यम्; तत्पर्य्यायः। फेनः २ अब्धिकफः ३ अर्णवजमलः ४। इति रत्नमाला॥ हिण्डीरः५। इत्यमरः।२।६।१०५॥ समुद्रकफः ६ जलहासः ७ फेनकः ८। इति त्रिकाण्डशेषः॥ समुद्रफेनम् ९ फेनम् १० वार्द्धिफेनम् ११ पयोधिजम् १२ सुफेनम् १३ अब्धिहिण्डीरम् १४ सामुद्रम् १५। अस्य गुणाः। शिशिरत्वम्। कषायत्वम्। नेत्ररोगकफकण्ठामयारुचिकर्णरोगनाशित्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः॥ अपि च।
"समुद्रफेनश्चक्षुष्यो लेखनः शीतलश्च सः।
कषायो विषपित्तघ्नः कर्णरुक्कफहृल्लघुः॥"
इति भावप्रकाशः॥

समुद्रमेखला, स्त्री, (समुद्रः मेखलेव यस्याः।) पृथिवी। इति त्रिकाण्डशेषः॥

समुद्रयात्रा, स्त्री, (समुद्रे यात्रा गमनम्।) समुद्रगमनम्। (यथा, हरिवंशे। १४५। ४।
"द्वारवत्यां निवसतो विष्णोरतुलतेजसः।
समुद्रयात्रा सम्प्राप्ता तीर्थे पिण्डारके नृप!॥")
कलियुगे तन्निषेधो यथा,—
"समुद्रयात्रास्वीकारः कमण्डलुविधारणम्।"
इत्युपक्रम्य।
"इमान् धर्म्मान् कलियुगे वर्ज्यानाहुर्मनीषिणः॥"
इत्युद्वाहतत्त्वे उक्तवान्॥

समुद्रयानं, क्ली, (समुद्रस्य यानम्।) पोतम्। जाहाज इति भाषा। यथा,—
"पुनस्तत्रैव गमने वणिग्भावे मतिर्गता।
समुद्रयाने रत्नानि महामौल्यानि साधुभिः।
रत्नपारीक्षकैः सार्द्धमानयिष्ये बहूनि च॥
एवं निश्चित्य मनसा महासार्थपुरःसरः।
समुद्रयायिभिर्लोकैः संविदं कृत्य निर्गतः॥"
इत्युपक्रम्य।
"शुक्रेण सह संप्राप्तो महान्तं लवणार्णवम्।
पोतारूढास्ततः सर्व्वे पोतवाहैरुपोषिताः॥"
इति वाराहे गोकर्णमाहात्म्यनामाध्यायः॥
(समुद्रगमनम्। यथा, मनुः। ८। १५७।
"समुद्रयानकुशला देशकालार्थदर्शिनः।
स्थापयन्ति तु यां वृद्धिं सा तत्राधिगमं प्रति॥")

समुद्रयायी,[न्] त्रि, (समुद्रे गच्छतीति। गम्+णिनिः।) समुद्रगामी। यथा, वाराहे।
"समुद्रयायिभिर्लोकैः संविदं कृत्य निर्गतः॥"
(अस्य निन्दा यथा, मनौ। ३। १५८।
"आगारदाही गरदः कुण्डाशी सोमविक्रयी।
समुद्रयायी वन्दी च तैलिकः कूटकारकः॥
* * *
एतान् विगर्हिताचारानपाङ्क्तेयान् द्विजाधमान्।
द्विजातिप्रवरो विद्वानुभयत्र विवर्ज्जयेत्॥")

समुद्ररमणा, स्त्री, (समुद्रो रमण इव यस्याः।) पृथ्वी। इति हलायुधः॥ (क्वचित् समुद्ररसना इति पाठो दृश्यते॥)

समुद्रलवणं, क्ली, (समुद्रजातं लवणम्।) समुद्रजलजातलवणम्। करकच् लवण इति भाषा। तत्पर्य्यायः। सामुद्रकम् २ सामुद्रम् ३ शिवम् ४ वशिरम् ५ सारोत्थम् ६ अचौवम् ७ लवणाब्धिजम् ८। अस्य गुणाः। लघुत्वम्। हृद्यत्वम्। पलितासपित्तदत्वम्। विदाहित्वम्। कफवातघ्नत्वम्। दीपनत्वम्। रुचिकारित्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः॥ अपि च, भावप्रकाशे।
"सामुद्रं यत्तु लवणमचौवं वशिरञ्च तत्।
सामुद्रं मधुरं पाके सतिक्तं मधुरं गुरु॥
नात्युष्णं दीपनं भेदि अचारमविदाहि च।
श्लेष्मलं वातनुत्तिक्तमरूक्षं नातिशीतलम्॥"

समुद्रवह्निः, पुं, (समुद्रस्य वह्निः।) वाड़वानलः। इति हलायुधः॥

समुद्रविजयः, पुं, वृत्तार्हत्पिता। इति हेमचन्द्रः॥

समुद्रसुभगा, स्त्री, (समुद्रस्य सुभगा।) गङ्गा। इति राजनिर्घण्टः॥

समुद्रा, स्त्री, सटी। (सम्यगुद्गतो रोऽग्निर्यस्याः।) शमी। इति राजनिर्घण्टः॥

समुद्रान्तं, क्ली, (समुद्रस्य अन्त उत्पत्तिस्थानत्वेनास्त्यस्येति। अच्।) जातीफलम्। इति शब्दचन्द्रिका॥ (समुद्रस्य अन्तम्।) समुद्रतीरम्॥ (समुद्रः अन्तो यस्येति। समुद्रान्तविशिष्टे, त्रि। यथा, भागवते।१०।४७।३३।
"एतदन्तः समाम्नायो योगः सांख्यं मनीषिणाम्।
त्यागस्तपो दमः सत्यं समुद्रान्ता इवापगाः॥")

समुद्रान्ता, स्त्री, (समुद्रस्य अन्तः उत्पत्तिस्थानत्वेनास्त्यस्या इति। अच्। टाप्।) दुरालभा। इत्यमरः।२।४।६२॥ कार्पासी। एका। इति मेदिनी॥ यवासः। इति राजनिर्घण्टः॥

समुद्राम्बरा, स्त्री, (समुद्रः अम्बरमिव यस्याः।) पृथिवी। इति त्रिकाण्डशेषः॥

समुद्रारः, पुं, (समुद्रे ऋच्छतीति। ऋ+उण्।) कुम्भीरः। सेतुबन्धः। तिमिङ्गिलमत्स्यः। इति मेदिनी॥

समुद्रियः, त्रि, (समुद्रे भव इति। समुद्र+"समुद्राभ्राद्घः।" ४। ४। ११८। इति घः।) समुद्रभवः। समुद्रसम्बन्धी। (यथा, वाजसनेयसंहितायाम्। ११। ४६।
"वृषाग्निं वृषणं भरन्नपां गर्भं समुद्रियम्॥")

समुद्रीयः, त्रि, समुद्रसम्बन्धी। समुद्रशब्दात् णीयप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

समुन्दनं, क्ली, (सम्+उन्द+ल्युट्।) आर्द्रीभावः। तत्पर्य्यायः। तेमः२ स्तेमः३। इत्यमरः।३।२।२६॥

समुन्नं, त्रि, (सम्+उन्द+क्तः।) आर्द्रम्। इत्यमरः। ३। १। १०५॥

समुन्नतः, त्रि, (सम्+उत्+नम+क्तः।) समुन्नद्धः। स्तम्भभेदः। इति धरणिः॥

समुन्नतिः, स्त्री, (सम्+उत्+नम+क्तिन्।) उच्छ्रायः। उत्सेधः। इति जटाधरः॥ (यथा, कुमारे। ६। ६६।
"उपपन्नमिदं सर्व्वमतः परमपि त्वयि।
मनसः शिखराणाञ्च सदृशी ते समुन्नतिः॥")

समुन्नद्धः, त्रि, (सम्+उत्+नह+क्तः।) पण्डितम्मन्यः। गर्व्वितः। इत्यमरः।३।३।१०३॥ प्रभुः। इत्यजयः॥ समुद्भूतः। इति मेदिनी॥ ऊर्द्ध्वबद्धः। इति हेमचन्द्रः॥

समुपजोषं, [म्] व्य, (सम्+उप+जुष+अम्।) आनन्दः। इत्यमरटीकायां रामाश्रमः। ३। ४। १०॥ तालव्यप्रकारादि च॥

समुपेयिवान्, [स्] त्रि, गमनकर्त्ता। गमनविशिष्टः। समुपपूर्व्वधातोः क्वसुप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

समुल्लसत्, त्रि, सम्यगुल्लाससयुक्तम्। समुत्पूर्व्वलसधातोः शतृप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥

समुल्लिखन्, [त्] त्रि, (सम्+उत्+लिख+शतृ।) पादादिना भूमिखननकर्त्ता। यथा,—
"तुषारसंघातशिलाः क्षुरायैः
समुल्लिखन् दर्पकलः ककुद्मान्।
दृष्टः कथञ्चिद्गवयैर्विविग्नै-
रसोढसिंहध्वनिरुन्ननाद॥"
इति कुमारसम्भवे। १। ५६॥

समूढः, त्रि, (सम्+वह+क्तः।) पुञ्जितः। (यथा, माघे। १। ४।
"नवानधोऽधो दृढतः पयोधरान्
समूढकर्पूरपरागपाण्डुरम्॥")
भग्नः। सद्योजातः। अनुपज्ञातः। इति मेदिनी॥ दमितः। विवाहितः। इति धरणिः॥ शोधितः। इति जटाधरः॥ ऊढेन सहितश्च॥

समूरः, पुं, मृगभेदः। इति हेमचन्द्रः॥

समूरः, पुं, मृगविशेषः। इत्यमरः। २। ५। ६॥

समूलं, त्रि, मूलेन सह वर्त्तमानम्। मूलसहितम्। यथा,—
"अधर्म्मेणैधते राजंस्ततो भद्राणि पश्यति।
ततः सपत्नान् जयति समूलन्तु विनश्यति॥"
इति महाभारते शान्तिपर्व्वणि राजधर्म्मे युधिष्ठिरं प्रति भीष्मवाक्यम्॥

समूहः, पुं, (समूह्यते इति। सम्+ऊह+घञ्।) अनेकः। तत्पर्य्यायः। निवहः २ यूहः ३ सन्दोहः ४ विसरः ५ व्रजः ६ स्तोमः ७ ओघः ८ निकरः ९ व्रातः १० वारः ११ संघातः १२ सञ्चयः १३ समुदायः १४ समुदयः १५ समवायः १६ चयः १७ गणः १८ संहतिः १९ वृन्दम् २० निकुरम्बम् २१ कदम्बकम् २२। इत्यमरः। २।५।३९-४०॥ पूगः २३ सन्नयः २४ स्कन्धः २५ निचयः २६ जालम् २७ अग्रम् २८ प्रटलम् २९ काण्डम् ३० मण्डलम् ३१ चक्रम् ३२। इति जटाधरः॥ विस्तरः ३३ उत्कारः ३४ समुच्चयः ३५ आकरः ३६ प्रकरः ३७ संघः ३८ प्रचयः ३९ जातम् ४०। इति